

ПЛАНЕТАРНЕ МИСЛЕННЯ В.І.ВЕРНАДСЬКОГО В КОНТЕКСТІ ПОШУКУ ШЛЯХІВ ВИРІШЕННЯ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОСТІ

- **В.В. Шусть**, к. пед. н., доц., доц. каф. практичної психології
- *Маріупольський державний університет*

Філософські погляди В. І. Вернадського не обійдено увагою. Ними були захоплені не лише професійні біографи, а й інші вчені, які цікавилися науковим мисленням В. І. Вернадського не стільки з суто дослідницьких інтересів, скільки з бажання поглянути на світ очима вченого-енциклопедиста з метою знайти нові шляхи вирішення сучасних пізнавальних чи праксіологічних завдань [1].

Проникнення у свідомість мислителя завдання є нерозв'язним, але ніхто ще не відмовлявся від можливості його вирішення. Чим складніша реальність, з якою стикається людина, як представник свого покоління та сучасник трагічних протиріч розвитку людства, тим більше зусиль докладається у спробах вийти за купол «кришталевого склепіння» сучасного знання людства. Вернадський В.І. відноситься до тих мислителів, які прожили десятиліття іноді за своїм значенням рівні століттям. У точках історичних біфуркацій у головах мислителів, які ставлять собі завдання «осмислювати життя», складається вселенська голографічна картина космопланетарної реальності.

Насправді Україна зробила зовсім небагато для того, щоб особистість В. І. Вернадського як мислителя була відома світу хоча б так само як, наприклад, відомий, А. Ейнштейн, при тому, що образ світу, який намалював своїм сучасникам і нащадкам Вернадський В.І. не менш, а по суті більш складніший і перспективніший для значної частини сучасного людства.

Не лише партійно-радянська, а й пострадянська доба накладали деякі обмеження на автентичне прочитання світогляду В. І. Вернадського.

Жодна історична епоха не може бути вільною від ідеологічних (зауважимо, що технократичні позитивні чи негативні уподобання також слід було б віднести до сфери ідеологічного) поглядів, щоб дозволити побачити значення вченого-енциклопедиста.

Все життя В.І. Вернадського є переконливим підтвердженням саме такого розуміння місця людини у світі – її місці як творця свідомого проекту майбутнього людства.

Слід при цьому сказати, що вчення про перехід біосфери в ноосферу не є власне філософським, воно склалося як результат синтезу природничо і суспільно-гуманітарного (у тому числі і філософського) знання, що у свою чергу є значним досягненням В.І. Вернадського як методолога та філософа науки: його вміння працювати на стику науки і не науки значно продуктивніше, ніж

протиставлення нормальної та «ненормальної» науки, В. І. Вернадський писав про те, що «історія наукових ідей ніколи не може бути остаточно написана, оскільки вона завжди буде відображенням сучасного стану наукового знання в колишньому людстві. Кожне покоління пише її знову» [, с. 56].

Як переконливо показують біографи В.І. Вернадського, формування його філософської свідомості йшло протягом усього життя вченого, інтерес до читання філософської літератури не слабшав до останніх його днів. Особливе місце належить його філософській праці «Наукова думка як планетне явище», яка є свого роду перевірка філософської спадщини системою емпіричних узагальнень.

Коли В.І. Вернадський стверджує: «у біосфері існує велика геологічна, можливо космічна, сила... Ця сила є розум людини, спрямована і організована воля його, як істоти суспільної» [, с. 228], то цим він вписується в багатотисячолітню лінію герметичної філософії.

Інша важлива особливість філософії В.І. Вернадського пов'язана з принципом подібності: утвердженням тотожності мікрокосму та макрокосму, людини та всесвіту. Сам В. І. Вернадський може бути прикладом відповідності широти особистості та масштабності природи. Ризикнемо сказати, що до В.І. Вернадського філософська думка не досягала таких глибин історичного часу в порівняльному аналізі космопланетарного буття. Космо-геологічний космізм філософії В.І. Вернадського постає сьогодні як імператив народженої у третьому тисячолітті принципово нової людської свідомості.

Саме такі люди, як В.І. Вернадський, розплющують очі, спочатку собі, потім іншим. Інші не завжди хочуть бачити те, що лякає, обеззброює перед майбутнім та перед іншими людьми, але такий рух неминучий — він є, за великим рахунком, проявом цефалізації ноосфери. Саме з однієї людини (ноосферного нейрона планети Земля) починається духовна трансформація людства.

Колись В.І. Вернадський сказав, що вивчення праць І. Канта — обов'язкова необхідність для формування філософського мислення будь-якої молодшої людини, саме таким правильним каменем для сучасної людини, що мислить, мають бути праці В.І. Вернадського.

Філософія автотрофності людства бере свій початок у 1925 році, коли В.І. Вернадський пише французькою мовою статтю «Автотрофність людства». Її поява воістину спонтанна. Яка думка породила такий кардинальний поворот - завдання ретельного біографічного дослідження, але вона не зовсім вписується в логіку розвитку французької або німецької філософської антропології, що інтенсивно розвиваються в цей час.

Ця стаття здійснює радикальний поворот в антропології: відбувається теоретичний вихід у нову еволюційну фазу розвитку людства, про яку мало хто думав з наукового погляду і яка свідчить про безмежні можливості космічної людської еволюції. Ідея автотрофності людства у цьому контексті може розглядатися як постановка питання на найближчу перспективу – ф'ючерсна програма людської поведінки.

Хід думки В.І. Вернадського був пов'язаний з тим, що минула і назрівали світові війни були націлені на переділ ресурсів світу, а соціальні та технічні умови подолання світових воєн ще не стали історичною реальністю. Так, вчений пише: «Для вирішення соціального питання необхідно підійти до основ людської могутності – необхідно змінити форму харчування та джерела енергії, які використовуються людиною» [с. 240].

Здається, що після 1920 року (року візонерського прозріння ноосферного майбутнього) геній В.І. Вернадського вийшов зовсім інший — вселенський — рівень розуміння розвитку людської цивілізації. Слід сказати, що ця стаття В.І. Вернадського виявилася непоміченою, і лише після смерті вченого була реакція наукової громадськості, насамперед у зв'язку з дискусіями про можливість створення штучної їжі.

Справа у тому, що експоненційні темпи економічного розвитку та демографічного зростання людства в ХХ столітті призвели до того, що кількість призвела до зниження якості — кожна людина змушена стверджуватись як «стандартний» споживач матеріальних цінностей, саме тому біосфера відчуває такий прес «речово-матеріальної» свідомості людства. «Ключовою ланкою у вирішенні цієї проблеми є набуття людьми властивості автотрофності, завдяки якому вони зможуть не руйнувати біосферу, а включитися у процеси підтримки та збереження її...» [с. 50].

Ця автотрофність полягає в тому, що людина в силу свого інтелектуального, все більш глибокого пізнання природничих якостей і властивостей починає використовувати мінеральні ресурси, пов'язані з енергетичними джерелами в новому варіанті. Вона виявляється не тим «автотрофом першого роду», вона є соціальний організм планети, організм, який еволюціонує з допомогою всіх відомих соціальних організацій, культур, духовності, державних машин ..., дедалі більше стаючи планетарним організмом нового типу» [с. 23].

Своїми науковими та філософськими пошуками В.І. Вернадський заклав основи революції людської свідомості. Це своєрідний «новий коперніканський переворот» — він сформулював головні ідеї філософії автотрофності як всесвітньої людської самодостатності. Стверджуючи еволюційну ідею про появу нової людини як автотрофного хребетного, він цим відкрив науковий вимір розуміння постпланетної людської еволюції, завершивши епоху різноманітних форм антропоцентризму (людського, національного, соціального і навіть техносферного).

Філософія автотрофності людства змушує кардинально переосмислити суть людського буття та планетарної історії. Використання актуальної енергії сонця для організації життя людства передбачає розуміння того факту, що гетеротрофна історія людства як особливий, але дуже важливий період завершується. Сонячна і космічна енергія, накопичена Землі за мільярди років, забезпечила у час колосальний ривок в еволюції людства — соціальна еволюція була б неможлива без трансформації величезної кількості енергії на інформацію (нині згорнуто в людстві). Тепер починається новий етап - людина,

яка за допомогою інформації навчилася генерувати енергію, яка в свою чергу здійснює структурування речовини.

Людство у третьому тисячолітті опинилося на порозі не тільки формаційного, а й антропо-автотрофного ривка, що випливає з дії антропоного принципу, що стверджує світову розмірність людини та її свідомості. Філософія автотрофності людства обіцяє реалізацію своєрідної філософської революції в умах людей.

Наша так звана українська «еліта» поки не розуміє цієї, свого роду, доленості спадщини видатного вченого, її гранична стеля — подолання лєнінського, сталінського, брєжнєвського, гorbачовського спадку у модернізації та оптимізації країни. Вона перейняла філософію успішності для участі у будівництві грошово-доларової піраміди. Сучасна метаполітична свідомість еліти орієнтована не на самостійну важку та відповідальну геополітичну творчість, не на утвердження своєї ідентичності в системі «Захід — Схід», а на повторення всіх болячок капіталізму, що поступово відживає своє. На превеликий жаль, «бенкет під час чуми», свідками якого ми є не тільки стосовно нашої країни, а й по відношенню до всього людства, що колапсує, не дозволяє українському олігархату усвідомити, що всі старі способи збереження «статус-кво» нині вичерпані.

Зараз не стільки держава, скільки суспільство (зберегло уявлення про майбутню статусність освіченої людини, що склалася в епоху радянської освіти) вирішує завдання формування нової людської якості — людини, яка має бачення світу не лише в контексті, що вузько визначається інтересами державного чиновника, що обслуговує олігархічні інтереси абсолютної меншини країни.

Роль світогляду та свідомості В.І. Вернадського для сучасної України значно більша, ніж вказівки на наукову складову його творчості. В.І. Вернадський подавав світу новий образ майбутнього та уявлення про напрямок його розвитку.

Література

1. Вернадский В. И. Памяти М. В. Ломоносова // Вернадский В. И. Труды по истории науки в России М.: Наука, 1988. С. 55—58.
2. Вернадский В. И. Автотрофность человечества // Вернадский В. И. Проблемы биогеохимии. М.: Наука, 1980. С. 228—246.
3. Гирусов Э. В. «Автотрофность» как новая парадигма социального развития // Реалии ноосферного развития. М.: Издательский Дом «Ноосфера», 2003. С. 46—51.
4. Дмитревская И. В. Ноосфера как системно организованное всеобщее // Ноосферная парадигма образования: от лица к университету. Иваново: Иван. гос. ун-т, 1997. С. 8—27.
5. Казначеев В. П., Трофимов А. В. Очерки о природе живого вещества и интеллекта на планете Земля: Проблемы космопланетарной антропоэкологии. Новосибирск: Наука, 2004. 312 с.
6. Яншин А. Л. Учение В. И. Вернадского о биосфере и переходе ее в ноосферу // Вернадский В. И. Философские мысли натуралиста. М.: Наука, 1988. С. 489—502.